

Внутрішньорегіональна диверсифікація зовнішньої торгівлі України

Віктор Чужиков*

АНОТАЦІЯ. Визначені особливості становлення індикативної бази дослідження регіонів постсоціалістичних країн, зокрема України. Виявлені закономірності відтворення у вітчизняних регіонах валового регіонального продукту (GSP), концентрації ПІІ (FDI) та диверсифікації зовнішньої торгівлі. Протягом останніх років регіональним лідером став Київ щодо зовнішньоекономічної диверсифікації, а також промисловий трикутник «Донецьк-Дніпропетровськ-Запоріжжя». В умовах недиверсифікованої структури виробництва та моноспеціалізованого (продукція чорної металургії) експорту визначені ступені «регіональної вразливості» застосування в Україні європейських та американських методик дослідження регіональної зовнішньоекономічної диверсифікації, зокрема Індексів Виробничих та Споживчих Цін, відкритих порівняльних переваг, методу RCA-експорту тощо. У висновках спрогнозовано можливості застосування нових методів з метою підвищення якості зовнішньоекономічних прогнозів вітчизняних регіонів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Зовнішня торгівля, регіони України, диверсифікація, ВРП (GSP), ВДВ (GVA), прямі іноземні інвестиції, Індекс Виробничих та Споживчих Цін, RCA-export.

Вступ

Визначення пріоритетів зовнішньої торгівлі України та швидке входження її до ГАТТ/СОТ наражається щонайменше на дві важливі проблеми — галузеву та регіональну. При цьому саме ці дві складові національної економіки тісно пов'язані одна з одною та обумовлюють прогрес чи регрес української моделі економічного зростання. Традиційним до недавнього часу для вітчизняної науки був підхід щодо аналізу загальної структури експорту та імпорту, який з позиції сьогодення видається досить вузьким че-

---

* Чужиков Віктор Іванович, доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного економічного університету, професор кафедри зовнішньоекономічних відносин Національного Авіаційного університету (м. Київ), експерт з проблем регіональної політики Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, фондів In Went (ФРН), «Largis» (Велика Британія), сертифікований викладач Національної Ради з економічної освіти (США), доктор економічних наук, доцент. Основна сфера наукових досліджень: світова регіоналістика, європейська інтеграція, теорія регіонального розвитку. Брав участь у розробці «Стратегії регіонального розвитку України на 2003—2011 рр.» та Послання Президента України до Верховної Ради (2004).

рез те, що слабо розкриває сутність конвергенції української економіки зі світовою та європейською зокрема, не дозволяє хоча б у «першому наближенні» сформулювати сутність перспектив розвитку окремих галузей і територій країни. Виходячи з цього, можна стверджувати, що дослідження галузево-регіональних диспропорцій зовнішньої торгівлі країни, де проходить системна трансформація її економіки та соціальної сфери до глобального конкурентного середовища, є досить актуальним завданням цілої низки економічних дисциплін — міжнародної економіки, регіональної економіки, економічної теорії, економіки промисловості та цілого ряду інших економічних і соціальних наук. Саме такої системності поки що бракує у вітчизняних дослідженнях. Водночас використання західного інструментарію та методики далеко не завжди є ефективним через такі причини:

- 1) відсутність чіткої методології зовнішньоекономічної ідентифікації для країн, що перебувають у стадії системних змін;
- 2) непорівнянність досвіду невеликих за площею та чисельністю населення держав Центральної та Східної Європи з країнами, розміри яких є достатньо великими (Росія, Китай, Казахстан, Україна);
- 3) наявність «компенсаційного характеру» економічного зростання основних економічних показників, якому передувало десятиріччя «стійкого занепаду» чи «уповільненого падіння»;
- 4) відсутність методики оцінки змін структури зовнішньої торгівлі з кореляцією зростання показників валового регіонального продукту (ВРП чи GSP) та прямих іноземних інвестицій (ППІ чи FDI).

Разом з тим, слід відзначити, що певні напрацювання відносно дослідження окремих аспектів зовнішньоекономічної диверсифікації України все таки є. Серед фахівців, які займаються загальною проблемою зовнішньої торгівлі, слід назвати І. Бураковського, А. Гальчинського, Б. Губського, Д. Лук'яненка, В. Новицького, А. Поручника, А. Філіпенка та багатьох інших¹. Ця проблема досить широко розглядається також у працях західних науковців А. Хандріха, Л. Хоффмана, Ш. Крамон-Таубаделя, Г. Тумпель-Гугереля, Дж. Бат та інших². Певні регіональні та галузеві

¹ Гальчинський А., Гесць В., Кінах А., Семиноженко В. Інноваційна стратегія українських реформ. — К.: Знання України, 2002. — 356 с.

Губський Б., Лук'яненко Д., Сіденко В. Інтернаціоналізація української економіки // Економіка України. — 2000. — № 9. — С. 15—23.

Новицький В. Геоелементні пріоритети України: регіональні тенденції // Економіка України. — 1997. — № 5. — С. 25—34.

Поручник А. Интеграция Украины в мировое хозяйство. — К., 1994.—127 с.

Філіпенко А. Економічний розвиток. Європейський контекст. — К.: Знання України, 2002. — 190 с.

² Хандріх Л., Хоффман Л., Бураковський І. та ін. Вступ України до СОТ: новий виклик економічній реформі. — К.: Альфа-Принт, 2003 — 292 с.

Крамон-Таубадель Ш. та ін. Україна на шляху до Європи. — К.: Фенікс, 2001 — 343 с.

аспекти відображені у працях вітчизняних та зарубіжних економістів та економіко-географів: Дж. Лессінджера, М. Долішнього, Б. Лавровського, С. Романюка, О. Гранберга та інших³. Проте відсутність міжпредметних досліджень, про які йшла мова раніше не дозволяє підвищити ймовірність прогнозних оцінок перспектив регіональної та галузевої диверсифікації зовнішньої торгівлі, що й зумовило актуальність пропонованої статті. Виходячи з цього, метою заявленого дослідження слід вважати системне вивчення причин та наслідків диверсифікації зовнішньої торгівлі України на галузевому та регіональному рівні, виходячи з оцінки рівнів полісистемної трансформації її економіки та соціальної сфери, користуючись зарубіжною та вітчизняною методикою ідентифікації конвергентної динаміки галузей та регіонів до глобального конкурентного середовища.

Індикативна база

У світовій практиці основним показником економічного розвитку регіонів, як правило, виступає валовий регіональний продукт, який прийнятий як основний індикатор у США, Канаді та Росії чи валовий внутрішній продукт регіону (GDP of region), що використовується в країнах Європейського Союзу чи аплікатах на вступ. В Україні вельми вживаним є наближений до цих індикаторів показник — валової доданої вартості (Gross Value Added — GVA), який найбільшою мірою відображає суть структурних змін у галузях вітчизняної економіки на регіональному рівні. Він дозволяє дослідити вітчизняну динаміку руху регіонів, що може призводити до їх конвергенції (дивергенції) як в умовах національної економіки, так і певною мірою в межах спільного європейського економічного простору, формування якого визнано Європейською Комісією (березень 2003 р.) своїм стратегічним завданням. Значна частина західних досліджень вітчизняної економіки базується саме на аналізі цього показника⁴. Водночас за-

³ Lessinger J. Region of Opportunity. A Bold New Strategy for Real Estate Investment with Rorecasts to the Year 2010. — N-Y. — Toronto: Times Books, 1986. — 308 p.

Долішний М., Беленький П. Регіональні основи транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. — 1996. — № 1—2. — С. 65—70.

Лавровський Б. Измерение ассиметричности на примере России // Вопросы экономики. — 1999 — № 3 — С. 42—52.

Романюк С. Пієумки діяльності та проблеми підвищення функціонування спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку // Регіональна економіка. — 2001. — № 3. — С. 56—61.

Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 495 с.

⁴ Economic Convergence and Divergence in Europe: Growth and Regional Development in an Enlarged European Union. Ed. By G.Tumpel-Gugerell, P.Moosledner. — Cheltenham UK, Northampton MA, USA: Edward Elgar, 2002. — 435 p.

стосування ВДВ у міжнародних порівняннях є досить обмеженим через те, що не дозволяє проводити зіставлення з регіонами країн, у яких використовується лише ВРП, а ВДВ при цьому виступає лише як проміжний показник. З позиції традиційного «Економіксу» до складу ВВП входить чистий експорт (експорт мінус імпорт), а відтак на регіональному рівні і ВРП матиме таку саму складову. В аналітичній моделі, яка буде запропонована нижче, є певні розрахункові застереження, що їх варто взяти за основу, визначаючи прогностичні оцінки регіонально-галузевої зовнішньо-економічної диверсифікації:

1. Сумарний показник ВВП регіонів дорівнює індикатору ВВП країни, а його нерозподілена щодо регіонів частина рівномірно лягає на всі двадцять сім (в українському варіанті) регіонів — 24 області, АРК та двох міст республіканського підпорядкування. Інакше кажучи:

$$\sum_{i=1}^{27} GSP = GDP_{UKR}$$

2. ВРП може ідентифікуватися лише на європейському рівні NUTS-2 (НАТС-2) як такому, що умовно відповідає сучасному адміністративно-територіальному устрою України. Зокрема йдеться про двадцять чотири області, АРК, м. Севастополь та м. Київ. Чисельність населення в них (виняток — Севастополь) та площа, яку вони займають, перебувають у межах середніх показників по ЄС.

3. В Україні відсутні значні регіональні коливання валютних курсів, а тому розрахунки Індексу Регіонального Курсу \$ чи □ до української гривні за методикою використання Індексів Виробничих Цін (Producer Price Index) та Споживчих Цін (Consumer Price Index), які 1999 року були запропоновані американськими дослідниками Д. Кларком, Ч. Сав'єром та Р. Спрінкелом⁵, не проводилися. Проте це припущення навряд чи буде доцільним надалі у зв'язку з посиленням трансрегіонального співробітництва з країнами ЄС (з 2004-го та 2007-го років, коли Україна матиме безпосередній західний кордон з Євросоюзом) та Росією. А відтак пропонується американськими фахівцями методика має бути адаптованою в Україні щонайменше до трьох рівнів:

Kaitila V. Accession countries' comparative advantage in the internal market: a trade and factor analysis // BOFIT. DISCUSSION Papers. — 2001. № 3. — 45 p.

Sarajevs Vadims. Convergence of European transition economies and EU: What do the data show // BOFIT. Discussion Papers. — 2001. — № 13. — 40 p.

Enlarging the European Union. — Luxembourg, Office for official Publications of the EC, 2001. — 28 p.⁵

Clark D. P., Sawyer S. W., Sprinkle R. L. Regional exchange rate indexes for the United States // Journal of Regional Science. — 1999. — № 1 (39). — P. 149—166.

долар –	{	українська гривня
євро –		
рос. рубль –		

Розробка та імплементація динамічної регіональної моделі курсових індексів дозволили б диверсифікувати зовнішню торгівлю, спираючись на різну ціну валют у короткотерміновому періоді, припустимо, у Львові та Донецьку, Києві й Одесі. Саме такі елементи покладені в основу регіональної диференціації зовнішньої торгівлі у США (більша частина експортно-імпортних операцій західного узбережжя припадає на Японію, східного — на країни ЄС та Канаду).

Названі вище обставини дозволили покласти в основу наших розрахунків пропорцію співвідношення між GVA та GSP, яка визначалася шляхом зіставлення суми GSP за паритетом купівельної спроможності у \$ та GVA у гривнях у поточних цінах. Це дозволило визначити позиції українських регіонів у спільному європейському економічному просторі. Результати проведених розрахунків досить репрезентативно унаочнено у табл. 1.

Сучасна Українська регіональна модель

Проведені нами наприкінці 90-х років дослідження зовнішньоекономічної динаміки регіонів виявили досить значні контрасти між українськими регіонами щодо показника ВРП на душу населення. У 1999 році Україна мала ВВП на душу населення \$ 3454, що відповідало країновому рівню ЄС-15 на 15,5 % середнього показника та 17,9 % за моделлю ЄС-25⁶. При цьому на м. Київ припадало, відповідно, \$ 7017 і 31,6 % та 36,4 % а найдепресивніша область — Чернівецька мала \$ 1896; 8,5 % та 9,8 %⁷.

У 2000—2001 рр. тенденції щодо базового в ЄС періоду 1999 року суттєво змінилися. Мало місце збільшення ВВП України в цілому з \$ 3816 на душу населення (за паритетом) до \$ 4350. Найінтенсивніше зросла при цьому питома вага м. Києва — з \$ 8166 до \$ 13795, що дорівнювало, відповідно, 42,3 % та 71,5 рівня ЄС-25. А ось три депресивні області (Чернівецька, Тернопільська та Закарпатська) практично ніяк не змінили свою пропорційність щодо середнього рівня по ЄС (10—13 %).

⁶ Статистичний щорічник України за 2000 рік. — К.: Техніка, 2001 — 650 с.

Статистичний щорічник України за 2001 рік. — К.: Техніка, 2002 — 655 с.

Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

⁷ Статистичний щорічник України за 2000 рік. — К.: Техніка, 2001 — 650 с.

Статистичний щорічник України за 2001 рік. — К.: Техніка, 2002 — 655 с.

Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

Таблиця 1

Валовий регіональний продукт України (ВРП) на душу населення за паритетом купівельної спроможності у 2000—2001 роках у \$

Назви регіонів	2000 рік				2001 рік			
	ВРП на душу населення, дол.	Ранг	Відсоток від середнього ЄС (99)		ВРП на душу населення, дол.	Ранг	Відсоток від середнього ЄС (99)	
			ЄС-15	ЄС-25			ЄС-15	ЄС-25
Україна	3816	—	12,6	19,8	4350	—	19,5	22,5
АР Крим	2652	21	11,9	13,7	3108	20	13,9	16,1
Вінницька	2880	17	12,9	14,9	3248	13	14,6	16,8
Волинська	2843	18	12,7	14,7	3121	19	14,0	16,2
Дніпропетровська	4876	3	21,9	25,3	5265	3	23,6	27,3
Донецька	4804	4	21,5	25,0	5419	2	24,3	28,1
Житомирська	2720	20	12,2	14,1	2621	24	11,8	13,6
Закарпатська	2298	25	10,3	11,9	2550	25	11,4	13,2
Запорізька	5195	2	23,3	26,9	4752	4	21,3	24,6
Івано-Франківська	2932	15	13,2	15,2	3183	17	14,3	16,5
Київська	4456	6	20,0	23,1	4040	8	18,1	20,9
Кіровоградська	2546	23	11,4	13,2	3222	14	14,5	16,7
Луганська	3339	11	15,0	17,3	3350	12	15,0	17,4
Львівська	2956	14	13,3	15,3	3197	16	14,3	16,6
Миколаївська	3508	10	15,7	18,2	3952	9	17,7	20,5
Одеська	3872	7	17,4	20,1	4439	6	19,9	23,0
Полтавська	4686	5	21,0	24,3	4670	5	21,0	24,2
Рівненська	2900	16	13,0	15,0	3129	18	14,0	16,2
Сумська	3602	9	11,7	18,7	3637	11	16,3	18,8
Тернопільська	2197	26	9,9	11,4	2365	26	10,6	12,3
Харківська	3832	8	17,2	19,9	4135	7	18,6	21,4
Херсонська	2635	22	11,8	13,7	2930	22	13,1	15,2

Закінчення табл. 1

Назви регіонів	2000 рік				2001 рік			
	ВРП на душу населення, дол.	Ранг	Відсоток від середнього ЄС (99)		ВРП на душу населення, дол.	Ранг	Відсоток від середнього ЄС (99)	
			ЄС-15	ЄС-25			ЄС-15	ЄС-25
Хмельницька	2776	19	12,5	14,4	2900	23	13,0	15,0
Черкаська	3016	13	13,5	15,6	2939	21	13,2	15,2
Чернівецька	1932	27	8,7	10,0	2327	27	10,4	12,1
Чернігівська	3295	12	14,8	17,1	3211	15	14,4	16,6
м. Київ	8166	1	36,6	42,3	13795	1	61,9	71,5
м. Севастополь	2303	24	10,3	11,9	3643	10	16,3	18,9

Розраховано за такими джерелами:

1. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2001 рік. — К.: ПРООН, 2002. — 174 с.
2. Україна у цифрах у 2002 році. Короткий статистичний довідник. — К.: Консультант, 2003. — 267 с.
3. Human Development Report, 2002. — New York: UNDP, 2002. — 277.
4. Доклад о развитии человека за 2003 г. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия. — Минск: ЮНИПАК, 2003. — 368 с.

Промислово-інвестиційний трикутник Дніпропетровськ-Донецьк-Запоріжжя мав тенденцію до зближення через сприятливу у цілому світову кон'юнктуру на чорні метали та залізну руду. Саме ці регіони забезпечували сорокапроцентну частку українського експорту, а відтак їхня залежність від коливань попиту на сталь, прокат та вироби з нього на світовому ринку має вирішальне значення як для цих регіонів, так і для економіки України в цілому. З іншого боку, зменшення квоти України та інші протекціоністські заходи урядів країн світу можуть суттєво вплинути як на стан регіонів, так і національної економіки в цілому.

Упродовж останніх трьох років значно посилюлися процеси дивергенції у регіональному розвитку столиці України та гіпотетичного українського таксону. Так, якщо 1999 року співвідношення по лінії Київ-Україна у цілому становило 2:1, у 2000 році — 2,1:1, то вже у 2001 році — 3,17:1⁸. Коли порівнювати співвідношення

⁸ Розраховано автором за даними: Статистичний щорічник України за 2000 рік. — К.: Техніка, 2001 — 650 с.; Статистичний щорічник України за 2001 рік. — К.: Техніка, 2002 — 655 с.; Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

«екстремальних регіонів», як це заведено в Євросоюзі, то значення максимального показника у Києві та мінімального у Чернівецькій області матимуть такий вигляд — 3,7 : 1 (1999), 4,2 : 1 (2000) та 5,9 : 1 (2001)⁹. Тобто процес активної дивергенції між українськими регіонами значно посилюється, а дистанціювання між столицею та периферійними регіонами набуває всіх ознак традиційної європейської схеми з тією різницею, що в країнах Європейського Союзу є потужний механізм регіонального вирівнювання у вигляді структурних фондів та Фонду Згуртування, а в Україні — ні.

Визначення характеру зовнішньої торгівлі регіонів нерідко нашоухується на одну вельми важливу проблему — оцінку рівня прямих іноземних інвестицій та їх вплив на можливість диверсифікації вітчизняного експорту. Станом на 1.01.2002 року в Україну було інвестовано 4,4 млрд \$¹⁰. Сучасна цифра зросла до 5 млрд \$, однак навіть і за двократного її збільшення вона навряд чи визначатиме характер реальних потреб¹¹. Проте навіть на цьому рівні можна виявити регіональні закономірності, що впливають із табл. 2.

Таблиця 2

**Прямі іноземні інвестиції на душу населення
(станом на 01.01 поточного року)**

Рік	1999		2000		2001		2000	2001
	експорт, дол.	імпорт, дол.	експорт, дол.	імпорт, дол.	експорт, дол.	імпорт, дол.	Загальний обсяг зовнішньої торгівлі, млн дол.	Загальний експорт зовнішньої торгівлі, млн дол.
Україна	1581,8	11846,1	14572,5	13956	16264,7	15775,1	28528,5	32039,8
АР Крим	127,3	121,7	173,5	146,2	218,3	125,8	319,7	344,1
Вінницька	175,6	127,6	199,1	120,0	208,6	150,5	319,1	359,1
Волинська	85,6	54,3	147,7	367,3	171,1	179,6	515,0	350,7
Дніпропетровська	2074,8	762,2	2890,5	1014,7	2844,6	973,2	3905,2	3817,8
Донецька	2136,2	690,5	2960,0	895,6	2954,7	830,2	3855,6	3784,9

⁹ Розраховано автором за даними: Статистичний щорічник України за 2000 рік. — К.: Техніка, 2001 — 650 с; Статистичний щорічник України за 2001 рік. — К.: Техніка, 2002 — 655 с.; Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

¹⁰ Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

¹¹ Оціночні дані Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України.

Закінчення табл. 2

Назви регіонів	Рік		1999		2000		2001		2000	2001
	експорт, дол.	імпорт, дол.	експорт, дол.	імпорт, дол.	експорт, дол.	імпорт, дол.	експорт, дол.	імпорт, дол.	Загальний обсяг зовнішньої торгівлі, млн дол.	Загальний експорт зовнішньої торгівлі, млн дол.
Житомирська	107,8	68,4	136,7	91,2	140,5	126,3	227,9	2668		
Закарпатська	169,5	158,8	215,6	184,4	253,7	243,6	400,0	497,3		
Запорізька	1134,3	399,7	1380,7	696,8	1316,6	502,5	2077,5	1819,1		
Івано-Франківська	152,4	83,5	191,5	132,8	307,1	198,8	324,4	505,9		
Київська	178,2	241,0	241,2	307,2	304,5	386,0	548,5	690,5		
Кіровоградська	45,3	20,0	51,9	28,2	76,4	36,8	80,1	113,2		
Луганська	508,3	138,7	680,7	233,0	1236,4	211,8	913,6	1448,2		
Львівська	197,4	214,5	303,1	353,2	302,1	611,6	656,4	913,7		
Миколаївська	355,3	146,2	523,7	282,3	485,6	265,7	807,9	751,3		
Одеська	580,4	357,2	527,8	424,8	601,7	592,5	925,5	1194,0		
Полтавська	369,2	134,6	440,7	210,6	601,8	170,3	651,3	772,1		
Рівненська	75,5	59,6	85,1	84,5	78,3	111,7	169,7	190,0		
Сумська	166,0	160,4	197,5	118,3	237,0	118,2	315,8	355,2		
Тернопільська	42,7	31,7	42,8	26,5	49,3	36,4	69,3	85,7		
Харківська	313,8	668,1	327,7	430,0	430,4	475,5	757,7	905,9		
Херсонська	101,0	37,6	103,4	44,0	129,9	45,5	147,3	175,4		
Хмельницька	89,6	54,8	87,5	57,7	92,9	70,5	1445,2	163,4		
Черкаська	185,0	146,3	224,6	132,2	208,3	109,1	356,8	317,4		
Чернівецька	44,5	32,3	57,9	34,6	61,4	38,4	92,6	99,8		
Чернігівська	115,7	601,1	131,8	173,3	143,4	155,9	305,0	299,3		
м. Київ	1864,7	2091,7	1976,6	2786,4	2604,5	3483,6	4763,0	6088,1		
м. Севастополь	56,6	35,9	35,9	60,7	48,8	47,1	96,6	95,9		

Джерело: Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2001 рік. — К.: ПРООН, 2002. — 76 с.

Чітку тенденцію до нарощування мали далеко не всі регіони. Досить рельєфно відбувалося нарощування ПІІ на душу населення у м. Києві (за чотири роки в 1,8 разу). Екстремальні співвідношення (максимальний і мінімальний рівні), як це заведено аналізувати в ЄС, також наочно відображали зазначену вище тенденцію: 49 : 1 (1999), 56 : 1 (2000), 51 : 1 (2001), 54 : 1 (2002). Упродовж усього цього періоду спостерігався вплив інвестицій із деяких регіонів до Києва та за кордон. Таку тенденцію мали Рівненська, Полтавська, Черкаська, Чернівецька області та певною мірою м. Севастополь. Якщо 1999 року інвестиційно непривабливими (навіть за українськими «мірками») був двадцять один регіон України (їхній середній показник на душу населення становив менше, ніж середній по Україні індикатор), то вже 2002 року їх стало двадцять два.

Пропонована перспектива у цілому не робить Україну винятком у спільному європейському економічному просторі через те, що перебуває у цілому в руслі панівної в ЄС теорії маргінальних та субмаргінальних міст, яка безпосередньо впливає з теорії конкуренції європейських міст К. Джесен-Батлера, Я. Вісепи та ін.¹²

Зволікання з регіональними реформами може суттєво позначитися на теперішній моделі зовнішньої торгівлі, яка жодною мірою не свідчить про інноваційний характер вітчизняної економіки (див. табл. 3).

Таблиця 3

ОБСЯГИ ЕКСПОРТУ / ІМПОРТУ ТОВАРІВ, МЛН \$

Назви регіонів	Рік		1999		2000		2001		2002	
	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг
Україна	55,9	—	65,8	—	78,3	—	89,7	—		
АР Крим	60,0	6	62,4	7	69,2	8	77,7	8		
Вінницька	6,7	27	7,1	27	12,2	24	15,7	24		
Волинська	39,7	11	40,3	13	46,4	12	46,4	13		
Дніпропетровська	46,0	9	47,7	10	59,5	10	85,1	6		
Донецька	33,0	13	52,1	9	62,3	9	68,7	9		

¹² European Cities in Competition / Ed. By C. Jensen-Butler, A. Shachar, J. Weesep: Brookfield, Vermont: Avebury, 1997. — 530 p.

Закінчення табл. 3

Назви регіонів	1999		2000		2001		2002	
	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг	Усього, \$	ранг
Житомирська	22,1	18	19,4	21	19,5	21	26,9	22
Закарпатська	50,4	8	57,4	8	71,8	7	83,9	7
Запорізька	112,8	3	106,4	4	115,3	3	126,3	3
Івано-Франківська	23,6	17	25,3	17	27,6	20	31,9	20
Київська	140,1	2	145,4	2	188,2	2	194,6	2
Кіровоградська	12,9	23	14,2	23	16,8	23	30,0	21
Луганська	10,5	25	10,7	24	12,0	25	15,1	25
Львівська	30,2	15	41,5	12	55,3	11	62,4	10
Миколаївська	23,9	16	27,8	16	35,1	17	45,0	14
Одеська	72,0	5	72,8	5	81,2	5	95,0	4
Полтавська	50,4	7	123,4	3	108,5	4	88,3	5
Рівненська	42,8	10	38,9	14	38,4	16	40,5	16
Сумська	14,7	21	23,2	19	33,3	18	37,5	18
Тернопільська	15,6	20	14,9	22	18,4	22	20,1	23
Харківська	17,0	19	25,1	18	40,9	13	56,8	12
Херсонська	13,0	22	21,0	20	28,9	19	33,8	19
Хмельницька	8,4	26	9,5	25	10,6	25	12,5	26
Черкаська	82,2	4	71,2	6	72,6	6	59,6	11
Чернівецька	11,2	24	8,7	26	9,6	27	10,8	27
Чернігівська	32,3	14	36,2	15	40,3	14	42,8	15
м. Київ	328,9	1	396,8	1	489,3	1	577,3	1
м. Севастополь	35,0	12	42,7	11	39,1	15	40,0	17

Джерело: Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2001 рік. – К.: ПРООН, 2002. – с. 79.

Упродовж трьох років, як це випливає з таблиці, загальний обсяг зовнішньої торгівлі України зростає, причому випереджаю-

чими темпами збільшувався експорт (в 1,4 разу, тоді як імпорту зріс лише в 1,3 разу). Вже у 2000 році країна вийшла на позитивне сальдо у зовнішній торгівлі, а її загальний обсяг зовнішньої торгівлі лише за два роки (2000—2001) зріс на 11 %. Водночас на регіональному рівні області та міста України мали вигляд, як і у прикладі з ВРП та ПП, доволі контрастний. Локальним лідером за обсягом зовнішньої торгівлі є м. Київ, а його питома вага у українському показникові сягала 16,7 % у 2000 році, та 19,0 % у 2001. Далі йдуть промислові лідери металургійного комплексу — Дніпропетровська (відповідно, 13,7 % та 11,9 %), Донецька (13,5 % та 11,8 %) та на певній відстані — Запорізька області (7,3 %; 5,7 %). Індикатори інших регіонів видаються досить мізерними — від 4,5 % в Луганській області до 0,3 % у Чернівецькій та м. Севастополі. Проте варто відзначити, що найбільший експортний потенціал криється саме у промислово розвинутих областях України, які досить «чуттєво» сприймають обмеження металургійного експорту з боку традиційних споживачів цієї низькотехнологічної продукції. Так, відомі «металургійні війни» 2001 року, які панували у глобальній економіці, призвели до того, що лише за один рік питома вага Дніпропетровської області в експортній структурі України знизилася з 19,8 % до 17,5 %, Донецької — з 20,3 % до 18,2 %, Запорізької — з 9,5 % до 8,1 %. При цьому саме ці області мали найбільше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами, яке 2001 року становило: у Дніпропетровській області — \$ 8171,4 млн; у Донецькій — \$ 2124,5 млн; у Запорізькій — \$ 814,1 млн. При цьому Київ мав стійке негативне сальдо з тенденцією до нарощування (1997 — \$ 2753,9 млн, 1998 — \$ 1529,5 млн, 1999 — \$ 227 млн, 2000 — \$ 809,8 млн, 2001 — \$ 879,1 млн)¹³.

Досить парадоксальними видаються у структурі зовнішньої торгівлі України обсяги експорту вітчизняних послуг. На початку 2000 року питома вага послуг у структурі ВДВ становила 44,9 % тоді як на промисловість припадало лише 34,2 %, а на сільське господарство — 14,1 %¹⁴. Може скластися хибне уявлення, що за таких умов Україна може класифікуватися як постіндустріальна держава, у якій на найрозвинутіший регіон — м. Київ — припадає 73,8 % послуг у структурі ВДВ, а на Рівненську область — 34,1 %, що незначно, але перевищує питому вагу промисловості. Пояснень цьому феномену може бути кілька:

1. Стрімке падіння ВВП та інших макроекономічних показників, що тривало десять років. В окремі періоди негативні темпи сягали 20 та більше процентів на рік.

¹³ На реальні обсяги зовнішньої торгівлі вплинула валютна криза 1997—1998 років та девальвація української гривні. Статистичні щорічники України за 1997—2002 рр. — К.: Техніка, 1997—2002 рр.

¹⁴ Статистичні щорічники України за 1997—2002 рр. — К.: Техніка, 1997—2002 рр.

2. Деформація галузевої структури економіки внаслідок низької конкурентоспроможності «технологічних виробництв» передусім машинобудування, яке потребує значних інвестицій, тоді як вони здебільшого приходять у торгівлю, харчову промисловість і частково у послуги.

3. Низька питома вага послуг у структурі експорту України. Так, 2001 року вона становила \$ 3,5 млрд, що було у 4,6 разу менше за товарний експорт¹⁵.

4. Переобтяження «базовими» галузями економіки України, яка традиційно орієнтувалася на «внутрішньосоюзне» та в межах РЕВ споживання продукції чорної металургії, основної хімії, важкого машинобудування.

А в цілому структура експорту й імпорту послуг має подібну до вищеназваних індикаторів модель з тією різницею, що лідером в експортних послугах виступає Одеська область, на яку припадало 12,3 % їх загальноукраїнського обсягу, потім ішов Київ — 10,4 % і на значній відстані — Полтавська та Львівська області¹⁶. Таку закономірність можна пояснити домінуванням передусім послуг щодо перевезення вантажів та пасажирів, зокрема наданих морським транспортом.

Описана вище галузева та регіональна структура зовнішньої торгівлі України найшвидше може характеризувати країну як таку, що виходить із кризи, але залишає поки що досить низькотехнологічну за мірками постіндустріальних країн структуру зовнішньої торгівлі, яка потребує суттєвої перебудови. На наш погляд, передусім слід змінити традиційний поділ на окремі галузі в методологічному аналізі структури та напрямки динаміки зовнішньої торгівлі, оцінюючи насамперед її технологічно-інвестиційний рівень.

Європейська індикативна модель зовнішньої торгівлі для країн-аплікантів

У ХХІ ст. у світовій торгівлі почали використовувати принципово нову модель структурного аналізу, яка здобула назву «Відкриті порівняльні переваги» (RCA). Фінський дослідник В. Кайтіла (Ville Kaitila) запропонував підхід до порівняння мезорегіональних зрушень у структурі зовнішньої торгівлі країн-членів ЄС та Центральної Європи на підставі узагальнення фактора інтенсивності праці за період 1993—1998 років¹⁷. В основу класифікації було покладено чотири змінні:

¹⁵ Статистичні щорічники України за 1997-2002 рр. — К.: Техніка, 1997—2002 рр.

¹⁶ Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

¹⁷ Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К.: Техніка, 2003 — 657 с.

- питома вага «білих комірців»¹⁸ у сукупній робочій силі промисловості;
- середня заробітна плата;
- коефіцієнт загальної вартості праці у доданій вартості;
- коефіцієнт фіксованих інвестицій у доданій вартості.

На підставі цього моделювання автором вдалося запропонувати п'ятиступеневу структуру класифікації промисловості (див. рис. 1).

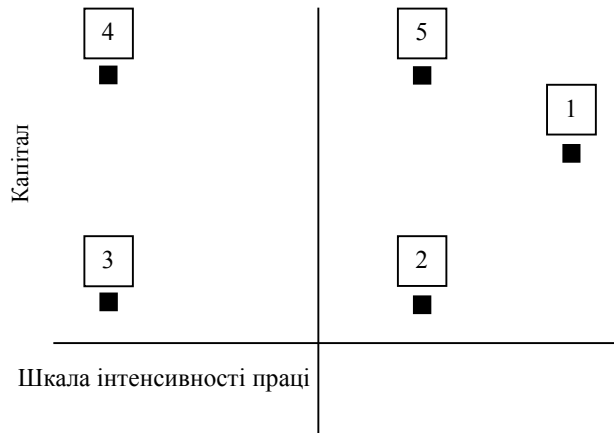

Рис. 1. Класифікація видів промисловості за В. Каїтілою (Ville Kaitila)

Категорія 1 характеризується високим показником оплати праці у доданій вартості, дуже великою зарплатою та досить великим прошарком «білих працівників». Це високотехнологічні види промисловості з інтенсивним використанням людського капіталу.

Категорія 2 є інтенсивною щодо людського капіталу, але використовує лише невеликий фізичний капітал. Вона має відносно низький рівень інвестицій щодо доданої вартості та високий рівень зарплат у доданій вартості.

Категорія 3 є інтенсивною щодо праці та використання відносно малого капіталу. Середні зарплати є низькими та такими, що дають низький рівень інвестицій і високий рівень оплати праці в доданій вартості.

Категорія 4 включає виробництва, які є інтенсивними щодо праці та капіталу. Вони характеризуються високим ступенем інвестицій, відносно низькими зарплатами, низькою питоною вагою «білих працівників» та середньою питоною вагою оплати праці у доданій вартості.

Категорія 5 домінує в галузях харчової промисловості, яким притаманна інтенсивність у двох видах капіталу — фізичному та людському.

¹⁸ «Білими комірцями» називають людей розумової праці, які не зайняті безпосередньо виробництвом, а працюють у відділах, лабораторіях, в управлінні тощо.

Застосування цієї класифікації дозволило виявити певні тенденції експортної структури постсоціалістичних країн Європи, кандидатів на вступ до ЄС (див. табл. 4). Питома вага галузей першої категорії достатньо велика в Угорщині (25,3 %), Естонії (18 %) та Литві (15,4 %). Решта країн має досить низький проширок «білих працівників» і низький показник оплати праці у доданій вартості.

Таблиця 4

**Питома вага країн центральної Європи
в експорті до ЄС за методом RCA-Exports за п'ятьма категоріями
у 1998 році за В. Каїтілою**

Країни Центральної Європи	Категорії					Разом	3 + 4
	1	2	3	4	5		
1. Болгарія	7,0	4,5	37,2	42,8	8,5	100	80,0
2. Чехія	5,2	19,2	14,7	58,7	2,2	100	73,4
3. Естонія	18,0	6,5	25,3	46,8	3,4	100	72,1
4. Угорщина	25,3	15,5	18,1	39,9	1,2	100	58,0
5. Латвія	2,1	1,1	21,2	73,3	2,2	100	94,5
6. Литва	15,4	7,3	37,0	34,4	5,9	100	71,4
7. Польща	6,9	8,1	33,0	45,4	6,6	100	78,4
8. Румунія	1,6	6,2	66,9	24,4	0,9	100	91,3
9. Словаччина	6,5	10,9	19,5	60,4	2,7	100	79,9
10. Словенія	3,0	20,1	18,7	57,2	1,0	100	75,9

Джерело: *Kaitila V.* Accession countries' comparative advantage in the internal market: a trade and factor analysis // BOFIT. DISCUSSION Papers. — 2001. — № 3. — 23 p.

П'ята категорія певною мірою відображає мезорегіональну диверсифікацію виробництва. В Угорщині зростання категорії 1 призвело до зниження питомої ваги харчової промисловості до 1,2 %. Водночас залишається досить високою низькотехнологічна праця у Болгарії (8,5 %), Польщі (6,6 %), Литві (5,9 %).

Категорії 3 + 4 подані у таблиці в сумарному та диференційованому вигляді. Досить важливим для аналізу є їхня спільна сума. Фактично це означає переважання старих галузей із низькопитомою вагою «білих працівників» та відносно низькими заробітними платами. Остання ланка дозволяє виявити лідерів: Угорщина (58 %), Литва (71,4 %), Естонія (72,1 %), Чехія (73,4 %) та аутсайдерів: Латвія (94,5 %), Румунія (91,3 %), Болгарія (80 %). Заявлена вище теза про різношвидкісний характер системних перетворень у країнах Балтії дістала своє відображення й на цьому рівні.

Вважаємо за необхідне також простежити динаміку руху категорій 3 + 4. Протягом 1993–1998 рр. найвищі темпи зниження цієї категорії мали Угорщина (14,7 %), Естонія (11,6 %), Словенія (1,6 %), Чехія (1,5 %), Польща (1,2 %). У Румунії не виявлено якоїсь тенденції, усі інші країни стимулювали експортні потужності саме базових галузей. Це передусім стосується Болгарії (нaroщування 9,9 %), Латвії (4,8 %), Литви (4,1 %) та Словаччини (3,1 %).

На внутрішньорегіональному рівні в країнах мегарегіону сталися значні концептуальні зміни. Посилення диспропорційності мало місце у тих регіонах, де відбувалося збільшення питомої ваги категорій 3 + 4 і, навпаки, тенденція до подолання асиметричності була характерною для країн, які максимально стимулювали використання людського капіталу.

Таблиця 5

Питома вага внутрішнього експорту країн-членів ЄС за методом RCA-exports за п'ятьма категоріями у 1998 році

Країни ЄС	Категорії					Разом	3 + 4
	1	2	3	4	5		
1. Австрія	10,8	16,2	12,8	55,1	5,1	100	67,9
2. Бельгія-Люксембург	21,2	10,4	6,8	58,3	6,2	100	62,1
3. Данія	10,1	31,6	22,5	30,8	5,0	100	53,4
4. Фінляндія	18,6	8,4	5,2	47,3	20,5	100	52,4
5. Франція	21,8	13,2	3,6	51,1	10,3	100	54,7
6. Німеччина	19,8	21,2	5,9	50,5	2,6	100	56,4
7. Греція	1,8	19,6	36,3	25,3	17,1	100	61,5
8. Ірландія	75,2	7,8	0,4	6,7	10,0	100	7,0
9. Італія	2,4	21,9	25,7	46,4	3,6	100	72,2
10. Нідерланди	44,0	17,5	3,7	25,6	9,3	100	29,3
11. Португалія	3,9	10,3	35,6	40,4	9,8	100	76,1
12. Іспанія	4,8	9,8	6,5	72,9	6,1	100	79,4
13. Швеція	22,0	16,2	7,1	39,9	14,8	100	47,0
14. Велика Британія	49,0	18,8	3,2	27,0	2,1	100	30,2

Джерело: Accession countries' comparative advantage in the internal market: a trade and factor analysis // BOFIT. DISCUSSION Papers. — 2001. — № 3. — 25 p.

У країнах Євросоюзу застосування цього аналітичного методу також дало досить несподівані результати, які, без сумніву, можна використати для прогнозних цілей та проведення збалансованої регіональ-

ної політики (див. табл. 5). Найвищу питому вагу галузей 3 + 4 мають Іспанія (79,4 %), Португалія (76,1 %), Італія (72,2 %). Найнижчу — Ірландія (7 %), Нідерланди (29,3 %), Велика Британія (30,2 %).

Швидке економічне зростання, регіональна та галузева диверсифікація, а також ефективна структурна політика, яку проводить Євросоюз, пояснюють феномен Ірландії. Реалізація ідеї постіндустріальної модернізації досить швидко вивела цю країну (в категорії 1) у число європейських лідерів. Проте швидка динаміка галузевої деформації надалі не збереже сталості економічного розвитку. Особливо це стосується періоду після 2006 року, коли будуть переглянуті регіональні пріоритети в ЄС. Значні позитивні зрушення відбувалися також протягом 1993—1998 років у таких країнах, як Велика Британія (питома вага галузей 3 + 4 зменшилася на 10,1 %), Греція (на 5,4 %), Фінляндія (на 4,5 %), Бельгія-Люксембург (на 4,14 %), Швеція (на 3,2 %), Нідерланди (на 3 %), Франція (на 1,9 %), Данія (на 1 %). Такі країни, як Німеччина, Португалія та Іспанія, мали, навпаки, приріст експорту в галузях категорії 3 + 4¹⁹.

Наведена модель є поки що досить новою для України, але потребує швидкої імплементації на країновому та регіональному рівнях. При цьому найсуттєвішим є впровадження європейської системи вимірювання реальних зрушень у диверсифікації зовнішньої торгівлі. На нашу думку, Україна неодмінно тяжітиме до «румунської моделі» з показником *RCA-exports* за першою категорією у межах 1,5—2,5 % та домінуванням категорії 3 + 4 в межах 85—93 %. Реально це означатиме, що можливості інноваційно-інвестиційного оновлення капіталу наразі матимуть доволі обмежений вигляд. Водночас існує ще один напрямок застосування індикатора *RCA* — визначення регіонального рівня *NUTS — 1*²⁰, (Донбас, Промислове Придніпров'я, Південь, Столичний, Карпатський та інші регіони) у відповідності до європейської регіональної моделі.

Висновки

1. Протягом найближчих п'яти років в Україні найшвидше збережеться «низькотехнологічна» тенденція експорту, який зумовлює значну вразливість галузей чорної металургії, сільського господарства, харчової і текстильної промисловості від кон'юнктури світового ринку та європейського зокрема. Така ситуація досить яскраво свідчить про ті внутрішні та зовнішні пріоритети,

¹⁹ *Kaitila V.* Accession countries' comparative advantage in the internal market: a trade and factor analysis // BOFIT. DISCUSSION Papers. — 2001. — № 3. — p.24—25

²⁰ *NUTS* (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) — використовують у Євростаті для ідентифікації ієрархічних регіонів. *NUTS — 1* — найбільші в ЄС за площею та чисельністю населення регіони.

які надавалися окремим галузям економіки за радянських часів та у перші роки незалежності України. Наміри уряду України нарощувати масштаби державної підтримки підприємств «базового» комплексу згодом можуть призвести до негативних наслідків щодо інноваційної трансформації структури виробництва та розширення експортного потенціалу країни.

2. Диверсифікація зовнішньої торгівлі на регіональному та галузевому рівнях стане можливою лише за умови нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій в інноваційних галузях, які повинні мати значні пріоритети у загальній структурі виробництва та невиробничої сфери. Водночас регіони, в яких процеси трансформації галузевої структури виробництва ідуть повільно (області Центральної та, частково, Західної України), матимуть тенденцію до нарощування рівня депресивності, що сприятиме обмеженню експорту з них та збільшенню дотацій з Державного бюджету. Швидке нарощування зовнішньоекономічної активності у найбільших містах України і передусім у Києві стимулюватиме збільшення темпів та масштабів міграції робочої сили.

3. На аналітичному рівні потребують якнайшвидшої імплементації нові моделі статистичного дослідження — розрахунки ВРП (GSP) у регіональному та галузевому розрізах, а також визначення структурних компонентів зовнішньої торгівлі за RCA-методами. В умовах виходу України на безпосередні кордони з Європейським Союзом (з 1 травня 2004 р.) досить важливим має стати дослідження регіональних коливань курсу гривні до євро, російського рубля та американського долара, що зрештою може суттєво вплинути на масштаби експорту західних та східних регіонів України. З огляду на це, методика використання Індексу Виробничих Цін та Індексу Споживчих Цін може бути корисною для розрахунків регіональних курсів валют.

4. На державному рівні слід визначити стратегічні обсяги виробництва чорних та кольорових металів, сільгоспродукції та основної хімії, які б відповідали нормам соціально-економічної безпеки України та дозволяли швидше диверсифікувати зовнішньоторговельну сферу, а також уникнути стрімкого нарощування галузево-регіональних диспропорцій, тенденція до нарощування яких є значною.

Література

1. Чужиков В. Регіональна диверсифікація виробництва // Економіка України. — 2002. — № 2. — С. 4–11.

2. Chuzhykov V., Poruchnik A. Convergence of region of post-socialist countries in the context to approximation to the EU standards //

- Regional Development — 2002. — Kaunas: Technologija, 2002. — P. 157–159.
3. *Clark D. P., Sawyer S. W., Sprinkle R. L.* Regional exchange rate indexes for the United States // Journal of Regional Science. — 1999. — № 1 (39). — P. 149–166.
  4. Economic Convergence and Divergence in Europe: Growth and Regional Development in an Enlarged European Union. Ed. By G. Tumpel-Gugerell, P. Moosledner. — Cheltenham UK, Northampton MA, USA: Edward Elgar, 2002. — 435 p.
  5. Enlarging the European Union. — Luxembourg, Office for official Publications of the EC, 2001. — 28 p.
  6. European Cities in Competition / Ed. By C. Jensen-Butler, A. Shachar, J. Weese: Brookfield, Vermont: Avebury, 1997. — 530 p.
  7. *Hudson R., Williams A.* Divided Europe, Society and Territory. — London: Sage, 1999. — 315 p.
  8. *Kaitila V.* Accession countries' comparative advantage in the internal market: a trade and factor analysis // BOFIT. DISCUSSION Papers. — 2001. — № 3. — 45 p.
  9. *Keating M.* The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change. — Cheltenham: Edward Elgar Publishers, 1998. — 242 p.
  10. *Keating M., Loughlin j.* The Political Economy of Regionalism. — London — Portland: Frank Cass, 1997. — 491 p.
  11. *Lessinger J.* Region of Opportunity. A Bold New Strategy for Real Estate Investment with Forecasts to the Year 2010. — N.-Y. Toronto: Times Books, 1986. — 308 p.
  12. *Rodriguez-Pose A.* Social Conditions and Economic Performance: The Bond Between Social Structure and Regional Growth in Western Europe // International Journal of Urban and Regional Research. — 1998. — № 22 (3). — P. 441–459.
  13. *Sarajevs Vadims.* Convergence of European transition economies and EU: What do the data show // BOFIT. Discussion Papers. — 2001. — № 13. — 40 p.
  14. *Snooks G. D.* Global Transition: A General Theory of Economic Development. — London: Macmillan Press, 1999. — 395 p.
  15. *Storper M.* The Regional World. Territorial Development in a Global Economy. — N-Y, London; The Guilford Press, 1997. — 338 p.
  16. Through the looking Glass. — 2000–2001. A. Handbook for Investors in CEIC Regions. — N-Y, Geneva. 2002. — 148 p.
  17. *Wannop U. A.* The Regional Imperative: Regional Planning and Governance in Britain, Europe and United States. — London: Jessica Kingsley, 1995. — 441 p.
  18. Working for the regions. European Union Regional Policy. — Luxembourg-Brussels: OPOEC, 2001. — 34 p.